«ΑΠΑΝΤΑ» Τίμου Μωραϊτίνη

Η μποέμικη ιδιοσυγκρασία του Τίμου Μωραϊτίνη, η αδιαφορία του για δημοσιότητα και προβολή, αλλά και αυτή ακόμη η σαρκαστική του διάθεση απέναντι στην έννοια της υστεροφημίας, τον απάλλαξαν από μια συστηματική συγκέντρωση και ταξινόμηση του έργου του και των δικών του δημοσιευμάτων, αλλά και ξένων που τον αφορούσαν.

Πολλά θεατρικά έργα και κυρίως επιθεωρήσεις δεν τα κράτησε σε αντίγραφα και έδινε τα χειρόγραφα στους ερμηνευτές χωρίς να κάνει τον κόπο να τα ζητήσει πίσω! Το ίδιο συνέβαινε και με τα περισσότερα έργα του, τα χρονογραφήματά του, τις κριτικές που εγράφοντο γι' αυτόν κ.ά. που δεν εφρόντιζε να τα συγκεντρώσει.

Ο Τίμος Μωραϊτίνης έχει δώσει ένα ογκώδες σκηνικό έργο με 40 περίπου θεατρικά και άλλες τόσες επιθεωρήσεις, ενώ τα δημοσιεύματά του σε εφημερίδες και περιοδικά, σε πεζό και έμμετρο λόγο, είναι χιλιάδες.

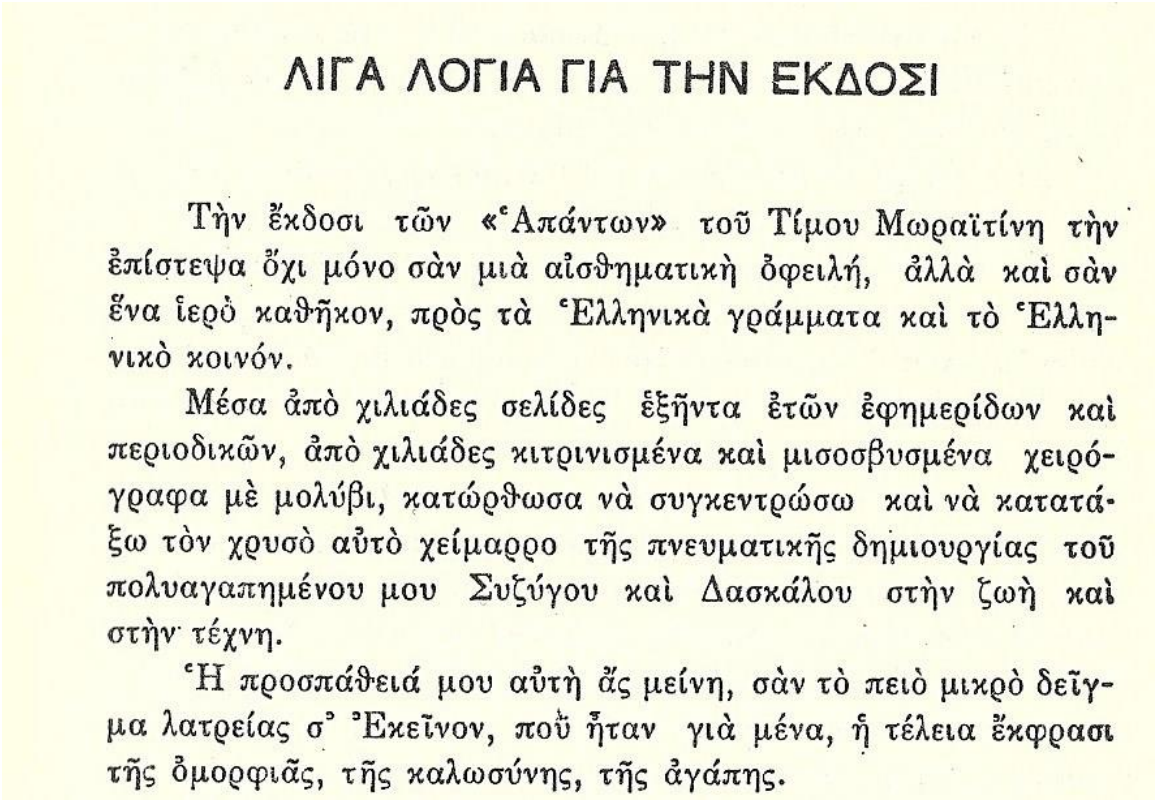
Για 60 ολόκληρα χρόνια από τα πολύ νεανικά του, υπήρξε πολυγραφότατος. Ελάχιστα από τα έργα αυτά συγκέντρωσε, συμπτωματικά και αποσπασματικά. Ακόμη και κριτικές μισοκομμένες ή χωρίς ημερομηνία βρέθηκαν στα αρχεία του, αλλά και τα περισσότερα από αυτά απωλέσθησαν κατά την ανατίναξη του σπιτιού του στα Δεκεμβριανά του ΄44. Μέχρι που παντρεύτηκε το 1940 και σε μεγάλη ηλικία με τη φιλόλογο και νεαρή τότε δημοσιογράφο Μαρία Δημητρίου και έφερε στον κόσμο το παιδί του Γιώργο, ο Τίμος Μωραϊτίνης δεν αισθανόταν κανένα λόγο να συγκεντρώσει το έργο του. Έτσι, όταν πέθανε το 1952, η σύζυγός του βρέθηκε μπροστά στο τεράστιο

πρόβλημα, πώς να συγκεντρώσει και να ταξινομήσει την ογκώδη αυτή προσφορά στα ελληνικά γράμματα.

Η Μαρία Μωραϊτίνη επωμίσθηκε το τιτάνιο αυτό έργο και αλώνισε στην κυριολεξία την πνευματική αγορά προκειμένου να αναζητήσει έργα του συζύγου της. Θεατρώνες, παλαιοί ηθοποιοί, υποβολείς, συλλέκτες, παλιές εφημερίδες και περιοδικά, βιβλιοθήκες κ.ά. υπήρξαν καθημερινός στόχος της Μαρίας Μωραϊτίνη σε μια πρωτοφανή έρευνα. Έργο πίστεως και αγάπης. Στη συνέχεια έπρεπε να προβεί στην έκδοση του έργου αυτού. Πώς όμως; Με ποια χρήματα; Με την πενιχρή σύνταξη της ΕΣΗΕΑ; Η αγάπη και η πίστη υπερνίκησαν και εδώ αυτό το εμπόδιο και προχώρησε σταδιακά μόνης της, χωρίς βοήθεια στην κατ' έτος περίπου αυτοέκδοση, τόμο – τόμο, των ΑΠΑΝΤΩΝ του Τίμου Μωραϊτίνη. Και παρέδωσε στα ελληνικά γράμματα μία τιτάνια εργασία. Επτά (7) τόμοι, εξακοσίων σελίδων περίπου ο καθένας που άρχισαν να κυκλοφορούν από το 1961, κοσμούν σήμερα πολλές δημόσιες και ιδιωτικές βιβλιοθήκες, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό και το έργο είναι σχεδόν εξαντλημένο πλην ελαχίστων σειρών για να δοθούν από την οικογένεια του συγγραφέως σε κάποια Πανεπιστήμια και σε κάποια πνευματικά Ιδρύματα.

Με άλλα λόγια αν δεν υπήρχε η Μαρία Μωραϊτίνη, το έργο του μεγάλου αυτού σατιρικού θα ήταν χαμένο, σκορπισμένο και βεβαίως συλημένο.

Μεταφέρουμε εδώ απόσπασμα από τον πρόλογο του Α΄ τόμου των ΑΠΑΝΤΩΝ που υπογράφει η Μαρία Τίμου Μωραϊτίνη.

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙ

Τὴν ἔκδοσι τῶν «Ἁπάντων» τοῦ Τίμου Μωραϊτίνη τὴν ἐπίστεψα ὄχι μόνο σὰν μιὰ αἰσθηματικὴ ὀφειλή, ἀλλὰ καὶ σὰν ἕνα ἱερὸ καθῆκον, πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Ἑλληνικὸ κοινόν.

Μέσα ἀπὸ χιλιάδες σελίδες ἐξῆντα ἐτῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, ἀπὸ χιλιάδες κιτρινισμένα καὶ μισοσβυσμένα χειρόγραφα μὲ μολύβι, κατώρθωσα νὰ συγκεντρώσω καὶ νὰ κατατάξω τὸν χρυσὸ αὐτὸ χείμαρρο τῆς πνευματικῆς δημιουργίας τοῦ πολυαγαπημένου μου Συζύγου καὶ Δασκάλου στὴν ζωὴ καὶ στὴν τέχνη.

Ἡ προσπάθειά μου αὐτὴ ἂς μείνη, σὰν τὸ πειὸ μικρὸ δεῖγμα λατρείας σ' Ἐκεῖνον, ποὖ ἦταν γιὰ μένα, ἡ τέλεια ἔκφρασι τῆς ὀμορφιᾶς, τῆς καλωσύνης, τῆς ἀγάπης.

Αναρτάται στη συνέχεια επιλογή δημοσιευμάτων του Τύπου σχετικώς με την κυκλοφορία των πρώτων τόμων των ΑΠΑΝΤΩΝ του Τίμου Μωραϊτίνη.

Εἰς ὡραίαν καὶ περιποιημένην ἔκδοσιν, ἐκυκλοφόρησε προχθές, ὁ πρῶτος τόμος τῶν «Ἁπάντων» τοῦ Τίμου Μωραϊτίνη, τὸν ὁποῖον ἐκδίδει μὲ στοργὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἡ χήρα του.

Τὸ ἥμισυ καὶ πλέον τῶν 600 σελίδων τοῦ τόμου αὐτοῦ καταλαμβάνουν τὰ χρονογραφήματα τοῦ Τίμου Μωραϊτίνη, εἰς τὰ ὁποῖα ἐσπινθήριζε πάντοτε, γνήσιον καὶ ἀβίαστον, τὸ Ἀττικὸν πνεῦμα. Ἐπακολουθεῖ, ὡς ἕνα δεῖγμα ἁπλῶς τῶν 40 κωμωδιῶν του, «Ἡ κυρία ποὺ κοροϊδεύει»· καὶ ὁ τόμος τελειώνει μέ 100 καὶ πλέον σελίδας ποιημάτων — τῶν στίχων ἐκείνων ποὺ κλείνουν, πότε τὸν ρωμαντισμὸν τοῦ Μωραϊτίνη καὶ ποτὲ τὴν σατυρικήν του διάθεσιν· πότε «τῆς Πλάκας τὰ δρομάκια ποὺ ἡ γαζίες —ἀνθίζουν στὴς αὐλόπορτες γυρτὲς — καὶ ποὺ χαρούμενα σημαίνουν τὴς γιορτὲς — παληὲς πολυτραγουδισμένες ἐκκλησίες» καὶ πότε τὸ σαρκαστικὸν ἐκεῖνο «Νέα ἱστορία γράφεται!», ὅπου, εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀηδιῶν ποὺ ἐλέγοντο διὰ τὴν Ἑλληνοτουρκικὴν φιλίαν τοῦ 1930 καὶ πρὸς ἀποσιώπησιν τῶν τουρκικῶν ἐγκλημάτων, ὁ ποιητὴς γράφει:

«Νέα Ἱστορία γράφεται, μὲ μιὰ καινούργια πέννα·
Ρουλέττας γίνεται ἀριθμὸς καὶ τὸ Εἰκοσιένα!...
Ἦτανε ὅλα ψέμματα· καὶ στῶν Ψαρρῶν τὴ ράχι
Ἡ Δόξα δὲν περπάτησε τραγουδιστὴ, κουτέ·
Ἄσπρη εἶναι ἡ νύχτα στὰ βουνὰ καὶ δίχως χιόνια οἱ βράχοι,
Κι' ὁ Ἕλλην δὲν ξεσπάθωσε ποτέ!...».

Μὲ περιεχόμενο τοῦ εἴδους αὐτοῦ, ὁ τόμος τῶν 600 σελίδων διαβάζεται σχεδὸν ἀπνευστί. Καὶ ὅλοι οἱ φίλοι τοῦ ἀλησμονήτου

ποιητοῦ καὶ συγγραφέως ἐλπίζουν, ὅτι δὲν θὰ ἀργήσῃ ἡ ἔκδοσις καὶ τῶν ὑπολοίπων τόμων, τοὺς ὁποίους προαναγγέλλει, εἰς τὸν πρόλογόν της, ἡ στοργικὴ θεματοφύλαξ τοῦ ἔργου του.

29-12-60 Ἐφημ. «ΕΣΤΙΑ»

⁂

ΜΕ ΤΟΝ ΤΙΜΟ

Ἡ ἀγάπη τῆς κ. Μωραϊτίνη στὸν ἐξέχαστο Τίμο καὶ στὸ ἔργο του, μᾶς χαρίζει τώρα τ' «Ἅπαντά» του σὲ πέντε τόμους. Μᾶς ἔδωσε ἤδη τὸν πρῶτο. Τὸν ἔχω στὸ τραπέζι μου, τὸν ξεφυλλίζω κι' εὐχαριστῶ γιὰ τὸ δῶρον! Ἀνοιξιάτικο, δροσερὸ ἀεράκι φυσάει στὶς πρωθόρμητες σελίδες του, ὅπου χρονογραφήματα, στίχοι λυρικοί, σατυρικοὶ καὶ κωμωδίες δίνουν τὰ χέρια γιὰ νὰ μᾶς μιλήσουν γιὰ τὸ ἀστείρευτο, μποέμικο κέφι τοῦ Τίμου. Πίσω ἀπὸ τὸν ὀγκώδη αὐτὸν τόμο, ὑπάρχει τὸ τρυφερὸ πεῖσμα τῆς κυρίας ποὺ λέει στοὺς νεώτερους, ὄχι ὅμως καὶ ἀνταξίους διαδόχους του :

Ὄχι, δὲν θὰ σβήσετε τὴν ἱστορία τοῦ χρονογραφήματος, τῆς κωμωδίας καὶ τοῦ ἐλαφροῦ στίχου στὴν Ἑλλάδα, τὸ ἔργο τοῦ ἀξένοιαστου αὐτοῦ μεγάλου παιδιοῦ, ποὺ ἐχάρισε δροσιὰ κι' εὐθυμία ἐπὶ ἑξῆντα χρόνια στοὺς ἀναγνῶστες του!...

Ἐμένα, προσωπικά, μοῦ ἐχάρισε, αὐτὸ τὸ τρυφερὸ πεῖσμα, ὁλοζώντανο τὸν παληό μου, ἀλησμόνητο φίλο μὲ τὴν εὐθυμία του καὶ τὶς νόστιμες ἰδιοτροπίες του. Τὸν θυμήθηκα πρὸ πάντων στὴν περίοδο (ποὺ σὰν νὰ τὸν ἐγνώρισα στενώτερα), ὅταν ἐνέδωσα στὴν παράκλησί του νὰ τοῦ σκηνοθετήσω στὸ θέατρο μιὰ περίεργη δημιουργία του — τὴν «Ἱστορία τῆς Ἀθήνας», ποὺ κράτησε μῆνες τὸ πρόγραμμα.

Ἐφημ, «ΕΣΤΙΑ» 29-1-61 ΣΠ. ΜΕΛΑΣ

⁂

ΑΙ ΔΥΟ ΑΘΗΝΑΙ ΤΟΥ Τ. ΜΩΡΑΪΤΙΝΗ

Συγκινητικὸ δεῖγμα καὶ ἔργο μαζὶ ἀφοσιώσεως, θαυμασμοῦ καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν συγγραφέα - σύζυγο, εἶναι ὁ πρῶτος τόμος

τῶν «Ἁπάντων» τοῦ ἀλησμονήτου Τίμιου Μωραϊτίνη, ποὺ ἐκδόθηκε μὲ τὴν ἄγρυπνη ἐπιμέλεια, τὴν ἐπίβλεψη καὶ τὴν κατανυκτικὴ στοργή, τῆς κυρίας Μαρίας Μωραϊτίνη.

Ὁ τόμος αὐτὸς τῶν 580 σελίδων, ὡραῖα τυπωμένος καὶ δεμένος, εἶναι μιὰ ἀπόδειξη τοῦ τὶ μπορεῖ νὰ κάνη ἡ στοργὴ καὶ ἡ συζυγικὴ ἀφοσίωση μιᾶς γυναίκας. Αὐτὴ ἡ στοργὴ ποὺ δείχνει τὴ γυναῖκα στὶς μεγάλες της στιγμές. «Ὅταν ὅλα μικραίνουν γύρω μας, ἐσεῖς γυναῖκες δείχνεσθε μεγάλες», παρατηρεῖ θαυμαστικὰ ἕνας ὡραῖος στίχος τοῦ Οὐγκώ. Χωρὶς αὐτὴ τὴ στοργή, χωρὶς τὸν ἀπεριόριστο θαυμασμὸ ποὺ θερμαίνει τὶς σελίδες τοῦ κριτικοῦ προλόγου τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς καὶ ποὺ δείχνει πὼς ἡ κ. Μαρία Μωραϊτίνη εἶναι κι' αὐτὴ ἐπίσης ἕνας πνευματικὸς ἄνθρωπος μὲ ἀξιόλογη κριτικὴ εὐαισθησία, ὑπῆρχε κίνδυνος ἢ μᾶλλον βεβαιότητα, πὼς τὸ ἔργο τοῦ Μωραϊτίνη θὰ ἔμενε γιὰ πάντα θαμμένο στὶς παληὲς ἐφημερίδες καὶ χαμένο στὰ χειρόγραφα τῶν πολυαρίθμων θεατρικῶν του ἔργων.

Αὐτὴ ἡ λησμονιά, εἶναι, δυστυχῶς, ἡ μοῖρα ὅλων ἐκείνων τῶν πνευματικῶν μας ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀξιολόγων συγγραφέων ποὺ ἀναγκάζονται νὰ δημοσιογραφοῦν εἴτε γιὰ νὰ ζήσουν, εἴτε γιατὶ νοιώθουν τὴν ἀνάγκην νὰ βρίσκωνται σὲ ἐπικοινωνία μὲ τὸ πλατύτερο κοινό. Φεύγουν ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ οἱ κληρονόμοι τους ἀδιαφορώντας γιὰ τὸ ἔργο τους ἢ μὴν ἔχοντας τὶς δυνατότητες καὶ τὰ ἐφόδια γιὰ νὰ τοῦ δώσουν τὴ μορφὴ τοῦ βιβλίου, τὸ ἀφήνουν στὴ λήθη τῶν παλαιῶν ἐντύπων.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ στάθηκε πολὺ τυχερὸς ὁ Τίμος Μωραϊτίνης, ποὺ συναπάντησε στὴ ζωὴ του μιὰ τέτοια σύντροφο. Μιὰ γυναῖκα ποὺ ἔκαμε ἔργο της τὴ συγκέντρωση τῆς μεγάλης σὶ ποσότητα ἐργασίας του καὶ τὸ φανέρωμά της σὲ τόμους. Μόνο ἔτσι μποροῦμε σήμερα νὰ ἐκτιμήσουμε ἀντικειμενικὰ τὴν προσφορὰ λογοτεχνῶν, ποὺ δίνονταν μέρα μὲ τὴν ἡμέρα στὸ κοινό, μέσα ἀπὸ τὰ φύλλα τοῦ ἡμερήσιου Τύπου, ποὺ τὸ καθένα ζῆ οὐσιαστικὰ γιὰ μιὰ μέρα μονάχα. Καὶ τώρα, χάρη σ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση ποὺ ἐλπίζουμε πὼς θὰ βρῆ πλατειὰ ἀνταπόκριση στὸ ἑλληνικὸ κοινό, μποροῦμε νὰ ξαναχαροῦμε, σὲ μιὰ σύνθεση πλέον, τὶς ὡραῖες στιγμές, ποὺ μᾶς ἔδωσε σὲ παλαιότερα χρόνια, καὶ κυρίως στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου, τὸ χρονογρά-

φημα, τὸ θέατρο καὶ τὸ λυρικὸ τραγούδι τοῦ Μωραϊτίνη.

Ὁ Μωραϊτίνης στάθηκε μιὰ χαρακτηριστικὴ καὶ ἔντονη μορφὴ χρονογράφου καὶ θεατρικοῦ συγγραφέα, μὲ ποιητικὲς ρίζες, μὲ πολὺ συναισθηματισμὸ καὶ μέ αὐθόρμητο ταλέντο, ποὺ ἴσως δὲν θέλησε νὰ ἐπιδιώξη μιὰ πλήρη, μιὰ αὐστηρὴ λογοτεχνικὴ ἀρτίωση, γιὰ νὰ μὴν προδώση τὸ πρωθόρμητό του καὶ γιὰ νὰ μπορέση νὰ ἐπικοινωνήση ἄμεσα μὲ τὸ κοινὸ αἴσθημα, μὲ τὴν κοινὴ ἀντίληψη, μὲ τὴν προσδεκτικότητα ὅλου τοῦ κόσμου. Μποροῦμε νὰ τὸν τοποθετήσουμε ἀνάμεσα στοὺς πιὸ ἄξιους ἐκπροσώπους τῶν εἰδῶν ποὺ ἐκαλλιέργησε καὶ ποὺ γνώρισαν μιὰ ἄνθηση καὶ μιὰ μεγάλη ἐπιδοκιμασία τοῦ κοινοῦ κατὰ τὰ πρῶτα σαράντα χρόνια τοῦ αἰώνα μας.. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ Κονδυλάκη, τοῦ Τσοκόπουλου, τοῦ Πολύβιου Δημητρακοπούλου, τοῦ Ξενόπουλου, τοῦ Νιρβάνα, τοῦ Μποέμ, τοῦ Λάσκαρη, τοῦ Μελᾶ, τοῦ Κώστα Ἀθάνατου. Ἀλλὰ μήπως κι' ὁ Παλαμᾶς, ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς τῆς συγγραφικῆς του δραστηριότητας, δὲν ἀνήκει σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία. Καθένας ἀπ' αὐτοὺς τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ ἔργου του — πολλοὶ μάλιστα καὶ ὁλόκληρο — τὸ ἔδωσε μέσα ἀπὸ τὶς στῆλες τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν περιοδικῶν. Ἄλλοι προσάρμοσαν τὸ ταλέντο τους στὸν τύπο τῆς ἐφημεριδογραφικῆς λογοτεχνίας — Τσοκόπουλος, Δημητρακόπουλος, Μποέμ— ἄλλοι, ὅπως ὁ Ξενόπουλος, ὁ Μελᾶς, ὁ Νιρβάνας ὁ Παπαντωνίου, ὁλοκληρώθηκαν μέσα στὰ ὅρια τῆς καθαρῆς λογοτεχνίας, χωρὶς ποτὲ νὰ ἐγκαταλείψουν καὶ τὸ δούλεμα τῆς ἐφημεριδογραφικῆς. Ὁ Μωραϊτίνης ἔμεινε στὴν κατηγορία τῶν πρώτων, καὶ σὰν χρονογράφος καὶ σὰ θεατρικὸς συγγραφέας. Ἀλλὰ μένοντας σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία, διατήρησε ἁγνὰ καὶ ἀνόθευτα τὰ τόσο προσωπικὰ λογοτεχνικὰ του προσόντα.

... .

Ἀναμφισβήτητα εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς διαμορφωτὰς καὶ δημιουργοὺς τοῦ νεοελληνικοῦ χρονογραφήματος. Τὸ χιοῦμορ του, πηγαῖο καλοκάγαθο, ἀνάλαφρο, διαυγές, καὶ συχνότατα ἀφριστὸ σὰν ποτήρι σαμπάνιας, ἀληθινὸ χιοῦμορ τῶν «παλαιῶν καιρῶν», ἔσμιγε μὲ μιὰ παρατηρητικότητα συγγραφέα καὶ μ' ἕνα συγκρατημένο ρομαντικὸ αἴσθημα.

Ἐφημ. «Καθημερινὴ» 28-1-61 Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗΣ

ΕΠΙ ΤΕΛΟΥΣ ΕΣΤΕΓΑΣΘΗ

Στὸν τόμο μέ τὰ «Ἅπαντα» τοῦ Τίμου Μωραϊτίνη δέν εἶναι μόνο ἡ μορφὴ τοῦ συγγραφέα ποὺ συγκινεῖ. Εἶναι καὶ ἡ ἀφοσίωση μιᾶς γυναίκας, ποὺ σκοτὸ τῆς ζωῆς της ἔταξε, νὰ διατηρήση ἄσβηστο τὸ καντήλι τοῦ συζύγου της. «Ἡ προσπάθειά μου αὐτὴ — γράφει στὰ προλεγόμενα — ἂς μείνη σὰν τὸ πιὸ μικρὸ δεῖγμα λατρείας σ' ἐκεῖνον ποὺ ὑπῆρξε γιὰ μένα ἡ τέλεια ἔκφρασι τῆς ὀμορφιᾶς, τῆς καλωσύνης, τῆς ἀγάπης». Ἀγάπη ἀμοιβαία ποὺ κράτησε ὅσο καὶ ὁ βίος τους.

Ἄνθος ἀγάπης τῆς κ. Μαρίας Μωραϊτίνη, εἶναι τὰ «Ἅπαντα» τοῦ Τίμου. Πόσος μόχθος καί πόσες οἰκονομικὲς θυσίες γιὰ νὰ ἐκδώση τὸν πρῶτο τόμο τους. Χρειάστηκε ἡ ἐνίσχυση τοῦ Ἑλληνοαμερικανικοῦ Ἰνστιτούτου. Ἐνίσχυση ἡ ὁποία δημιουργεῖ ὀφειλή, ποὺ κάποτε πρέπει νὰ ἐξοφληθῆ. Ἔργα ὅπως αὐτό, συντριπτικὰ γιὰ τὰ ἄτομα, ἔπρεπε νὰ χρηματοδοτοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία, ἢ, στὴν περίπωση τῶν δημοσιογράφων, ἀπὸ τὴν Ἕνωση Συντακτῶν, γιὰ ὅσα μέλη της ἀφήνουν πίσω τους ἕνα ἔργο. Δὲν εἶναι λίγοι καὶ οἱ δικοί μας ποὺ ἔχουν δικαιώματα σὲ μεταθανάτια συντήρηση. Ἀναλαμβάνοντας τὴ διάσωσή τους, τὸ Σωματεῖο μας θὰ ἀποκτοῦσε, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπαγγελματικὴ καὶ τὴν πνευματικὴ ὑπόστασή του.

Χωρὶς τὴν ἐνίσχυση τῆς Πολιτείας καὶ τῆς Ἑνώσεως, ἡ κ. Μωραϊτίνη τελεῖ τὸ μνημόσυνο τοῦ ἀγαπημένου της νεκροῦ. Ἀγαπημένος της καὶ ἀγαπημένος μας. Δάσκαλος ἤθους, ἀγαθότητας, ἀνωτερότητας, σπινθηροβολίας πνεύματος. Πνεῦμα χωρὶς δηκτικότητα. Εἶναι δὲ τόσο σπάνιος ὁ χωρισμὸς τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο. «Τὸ ἔργο τοῦ Τίμου Μωραϊτίνη, δὲν εἶναι παρὰ φῶς, ἀνθρωπιά, πολιτισμός, ἀγάπη καὶ τρυφερότητα» — γράφει ἡ σύντροφός του.

Ἐπὶ ἑξῆντα χρόνια κάθε μέρα κι' ἕνα χαμόγελο. Οὔτε στιγμὴ συνοφρυώσεως. Οὔτε στιγμὴ θλίψεως, κακίας ἢ προστυχιᾶς. Τὸ χαμόγελο, κι' ἂς ἀλγοῦσε ψυχικὰ ἢ σωματικὰ ὁ ἴδιος. Ἀπὸ κανένα δὲν λείπουν οἱ στιγμὲς τοῦ πόνου. Τὶς στιγμὲς αὐτές ὁ

Τίμος τὶς κρατοῦσε γιὰ ἰδιωτικὴ χρήση. Τὸ χαμόγελο γιὰ τοὺς δικούς του, γιὰ τοὺς ξένους, γιὰ τοὺς ἀναγνῶστες του. Ἰδίως γι' αὐτούς. «Σὰ νὰ μὴν εἶχε δικαίωμα νὰ τοὺς τὸ στερήση. Σὰ νἆταν ἱερὴ ἀποστολή».

Ἑξῆντα χρόνια μ' ἕνα μολῦβι στὸ χέρι. Χρονογράφος, θεατρικὸς συγγραφέας καὶ ποιητής. Σαράντα θεατρικὰ ἔργα. Πατέρας τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς κωμωδίας. Ἀλλὰ καὶ κρυπτοποιητὴς ὁ Τίμος. Πίσω ἀπὸ τὸ προσωπεῖο τοῦ εὔθυμου, ὁ γεμᾶτος αἴσθημα τραγουδιστής. Ξέγνοιστο τζιτζίκι στὴν ἐπιφάνεια θλιμμένη κιθάρα στὸ βάθος. Μία κιθάρα ποὺ τὴν ἔκρυβε. Στὴν ἐπιμονὴ τῶν φίλων του ὀφείλονται τὰ «Φθινοπωρινά» του, ἡ πρώτη ποιητικὴ συλλογὴ ποὺ ἐξέδωσε τὸ 1923. Κι' αὐτὴ μὲ τὸ «Κάποιος» στὴ θέση τοῦ ὀνόματος. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴ γελαστὴ ὄψη καλύπτει τὸ συναισθηματισμό του. Ὅσο περισσότερο κατακλίζεται ἀπ' αὐτόν, τόσο περισσότερο σφίγγει στὸ πρόσωπο τὴ μάσκα τοῦ κεφάτου. Κανεὶς δὲν θὰ μὲ μάθη, γράφει σ, ἕνα τραγούδι του. «Βαθειὰ μὲς τῆς καρδιᾶς ἔχω τὰ βάθη, τὸν Ἄλλο ποὺ κλεισμένος πάντα ζῆ». Ὁ ἄλλος Τίμος ἀποκαλύπτεται σ' ἕνα ἀπὸ τὰ κεφάλαια τῶν «Ἁπάντων», ποὺ περιέχει μερικοὺς στίχους του.

Ἂς μὴ μιλοῦμε ὅμως γιὰ «Ἅπαντα». Μ' ἕνα πρόχειρο ὑπολογισμό, βρίσκω ὅτι γιὰ νὰ ὑπάρξουν πραγματικὰ «Ἅπαντα» ἔπρεπε νὰ ἐκδοθοῦν διακόσιοι τόμοι. Λογαριάστε: ἑξῆντα χρόνια μὲ τριακόσια τὸ λιγώτερο χρονογραφήματα τὸ χρόνο. Ἦταν δὲ περίοδοι ποὺ ἔγραφε σὲ δύο ἐφημερίδες. Καὶ μένουν ἀκόμα τὰ θεατρικά.

Ἀπὸ τὸ χάρτινο καὶ γελαστὸ ὠκεανὸ τοῦ συντρόφου της, ἡ κ. Μαρία Μωραϊτίνη, ἀνέσυρε τὶς 570 σελίδες τοῦ πρώτου τόμου. Θ' ἀκολουθήσουν πεντέξη ἀκόμα. Ἑξῆντα ἐτῶν καθημερινὰ κελαδήματα, σκέψεις, χαριτολογήματα, ἐνατένιση τῆς ζωῆς, Ἀμηχανία στὴν ἐκλογή. Ποιὸ νὰ πρωτοδιαλέξης; Εἶναι πολλὰ πού, ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἄμεση ἐπικαιρότητα, σβήνουν μαζὶ μὲ τὴ στιγμὴ ποὺ τὰ ἔχει ἐμπνεύσει. Ἀλλὰ καὶ πόσα ποὺ διατηροῦν τὴ νεότητά τους. Μέρος ἀπ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα περισυλλέγει καὶ στεγάζει ἡ σύζυγος. «Ἐπὶ τέλους ἐστεγάσθην», θἄλεγε καὶ σήμερα ὁ Τίμος. Ταλαιπωρημένος ἀπὸ τὸ πρόβλημα τῆς

στέγης* ἐπρόφερε τὶς τρεῖς αὐτὲς λέξεις, ὅταν πέθαινε, καὶ ζήτησε—τελευταία θέληση—τὸ «Ἐπὶ τέλους ἐστεγάσθην» νὰ τὸ χαράξουν στὴν ἐπιτύμβια πλάκα του. Θὰ τὸ δῆτε ἂν περάσετε ἀπὸ τὸν τάφο του στὸ Α΄ Νεκροταφεῖο.

Ἡ στέγαση τοῦ ἔργου τώρα. «Ἐπὶ τέλους ἐστεγάσθην». θὰ ψιθυρίζῃ μέ ἀγαλλίαση ἡ ψυχὴ τοῦ Μωραϊτίνη σήμερα, ποὺ βλέπει τὴ χήρα του σκυμμένη στὴν περισυλλογὴ καὶ διάσωση ἀπὸ τὰ νύχια τῆς Λήθης τοῦ διάχυτου πλούτου τοῦ ἀγαπημένου της.

Ἐφημ. «Βῆμα» 19-1-61 Π. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

Ο ΤΙΜΟΣ

Γράφοντας «Ὁ Τῖμος», ἀκόμη καὶ ἂν τύχαινε νὰ μὴ βάλομε τὸν ἐπίτιτλο «Τὰ Ἅπαντα τοῦ Τίμου Μωραϊτίνη» δέν θὰ χρειαζότανε ἀσφαλῶς νὰ ἐξηγήσωμε στοὺς ἀναγνῶστες μας,τουλάχιστο τῆς περασμένης γενιᾶς καὶ στοὺς παληοὺς Ἀθηναίους γιὰ πειὸ Τῖμο πρόκειται. Ἕνας ἦταν ὁ Τῖμος. Ὁ Μωραϊτίνης.

Ἀνήκει καὶ κεῖνος στὴν κατηγορία τῶν ἀνθρώπων, ποῦ μέ τὴ μεγάλη δημοτικότητα τοῦ μικροῦ των ὀνόματος, τρῶνε τὸ παρανόμι.

. . . . . .

Ὁ Μωραϊτίνης τὸ ἐπέβαλε, τοῦ ἔδωσε ἕναν τόνο τόσο ἐκλαϊκευμένο ἀκουστικά, ποὺ νὰ μὴ τοῦ χρειάζεται τίποτ' ἄλλο, γιὰ νὰ κάνῃ μονομιᾶς αἰσθητὴ τὴν παρουσία του. Μόλις ἐπροφέρετο, ὑπεβάλλοντο ἀκαριαῖα τὰ πάντα, ὅλες του οἱ ἁρμοδιότητες, τοῦ εὐθυμογράφου καὶ κωμωδιογράφου, τοῦ εὐθυμολόγου, τοῦ τραγουδιστὴ τῆς Πλάκας μέ τὰ χαγιάτια μὲ τὶς γαζίες καὶ τὶς κληματαριές. Κοντολογῆς ἐρχόταν μπροστά σας, ὁ Μωραϊτίνης ὁ ἄνθρωπος, ποὺ προκαλοῦσε παντοῦ τὴ γελαστὴ συμπάθεια κι' ἔφτανε νὰ ἐμφανισθῆ ἀκόμα καὶ σὲ κηδεία, γιὰ νὰ ἀλλάξῃ μέ τὸ πρῶτο ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ νὰ γίνῃ χαρωπή.

---

* Μετὰ τὴν ἀνατίναξι τοῦ σπιτιοῦ του στό Δεκεμβριανὸ κίνημα, ἐζοῦσε μὲ τὴν οἰκογένειά του στά ξενοδοχεῖα.

Τὸ κατώρθωμα τῆς φίλης κυρίας Μωραϊτίνη εἶναι, ὅτι περιμάζεψε τὸ ἔργο τοῦ συζύγου της σκορπισμένο σέ παληὰ ἔντυπα 60 χρονῶν καὶ μέσα σ' ἕνα πλῆθος χειρόγραφα τσαλακωμένα καὶ κιτρινισμένα.

. . . . . .

Γιὰ νὰ βρῆτε μέσα σ' αὐτὰ ἀπὸ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου τὸ ζωντανὸ κοίτασμα, τὴν ἰκμάδα, χρειάζεται κάτι ἀπὸ τὴ μυστικὴ ἀκτινοβολία τοῦ ραβδοσκόπου, μιὰ ἰδιαίτερη διόρασι κι' αὐτὴ τὴ ραβδοσκοπικὴ ἰδιότητα τὴν διαθέτουν φαίνεται οἱ γυναῖκες, ὅταν ἀγαποῦν καὶ μετὰ θάνατο.

Ἔτσι ἡ κυρία Μαρία Μωραϊτίνη περιμάζεψε τὰ «Ἅπαντα» τοῦ συζύγου της κι' ἔβαλε ἐμπρὸς τὸν πρῶτο τόμο.

Ἕνα βιβλίο ποὺ ἀξίζει νὰ βρῇ τὴ θέσι του σέ κάθε βιβλιοθήκη.

Ὁ Μωραϊτίνης κα στὰ χρονογραφήματά του καὶ στὰ θεατρικά του ἔργα καὶ στοὺς στίχους του εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ξέρομε καὶ ποὺ ἀγαπᾶμε. Κάτι τὸ ἰδιάζον.

. . . . . .

Ἀλλὰ μιὰ μνημόνευση τοῦ Μωραϊτίνη μέ μόνη τὴν ἀναγγελία τοῦ Α΄ τόμου τῶν «Ἁπάντων» του, θὰ ἤτανε λειψὴ χωρὶς τὸν ἄνθρωπο, ἰδίως χωρὶς ἐκεῖνο τὸ ἄμεσα εὐχάριστο ποὺ ἔδινε μὲ τὰ εὐφυολογήματά του, ὅπου τύχαινε νὰ παρουσιαστῇ. Καὶ αὐτὰ τὰ εὐφυολογήματα, ὅσο καὶ νἄχαν γίνει στὸ τέλος, μὲ τὴ μακρά τους ἄσκηση, σὰν καθημερινὸ πιὰ ἐπάγγελμά του, ἕνα πρᾶγμα ἀπαραίτητο γιὰ τὴ διαπίστωση τῆς ταυτότητος τοῦ Μωραϊτίνη, ἄφηναν ὡστόσο πάντα τὴν ἐντύπωση τοῦ αὐθόρμητου. Ἔπειτα εἰδικὰ στὰ εὐφυολογήματά του ἔμπαινε κι' ἕνα ἄλλο στοιχεῖο, ποὺ τὰ καθιστοῦσε σ' ὅλους εὐχάριστα, ἀκόμη καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ἔβαζε στόχο. Ἔμπαινε ἡ αἴσθηση τοῦ ἄκακου, τοῦ καλόβολου, κάτι ποὺ κρατοῦσε σέ ἀπόσταση τὴν ἐμπάθεια, τὴ διάθεση τῆς προσβολῆς. Κι' αὐτὸ ἔκανε πιὸ εὐπρόσδεκτη, πιὸ ἀνάλαφρη τὴν ἐντύπωση τοῦ ἀστείου. Γιατὶ μ' ὅλο ποὺ θεωρεῖται ἀληθινό, τὸ ὅτι γιὰ ν' ἀποκτήσῃ ἡ σάτιρα ἀδρότητα, δηλαδὴ κόψη, πρέπει ν' ἀκονισθῇ ἐπάνω στὴ σκληρὴ πέτρα τῆς κακίας, ὑπάρχουν ἐν τούτοις καὶ χιουμορίστες ποὺ πέτυχαν, χωρὶς ν' ἀκολουθήσουν αὐτὴ τὴ συνταγή. Μιὰ φορὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Τίμου

δὲν ἦταν σκληρὸ καὶ σ' ὅλες τὶς ἐκδηλώσεις του ἔδειχνε μιὰ ζεστή, μιὰ παιδικὴ καλωσύνη καὶ τὰ εὐφυολογήματά του, ἐκυκλοφοροῦσαν στοὺς δημοσιογραφικοὺς καὶ στοὺς θεατρικοὺς κύκλους χρόνια καὶ χρόνια.

Ἐφημ. «Τὸ Βῆμα» 3-3-1961 Γ. ΦΤΕΡΗΣ

⁂

ΜΩΡΑΪΤΙΝΗΣ

Ἠνάλωσε ὅλη του τὴν ζωὴ στὴν ὑπηρεσίαν μας. Ὅσο καὶ ἄκεφοι νἄμαστε, ὅσο στενοχωρημένοι, ὅσο βαρύθυμοι, διατηρούσαμε, στὰ ἔγκατα τῆς μελαγχολίας μας, μιὰ παρήγορη ἐλπίδα: Ἂν ἀνοίγαμε τὴν ἐφημερίδα ὅπου ἔγραφε χρονογράφημα, ἂν πηγαίναμε στὸ θέατρο, ποὺ ἔπαιζε ἔργο του, ἡ ἀκεφιά μας θὰ διωρθωνότανε, τὸ γέλιο θὰ ἄνθιζε, ὡς διὰ μαγείας, στὰ χείλια μας... Καὶ ἀνοίγαμε τὴν ἐφημερίδα, καὶ πηγαίναμε στὸ θέατρο — καὶ ἀντλούσαμε ἀπαραίτητες δυνάμεις γιὰ νὰ ὑποστοῦμε τὴν ζωὴ καὶ τὶς στενοχώριες της χωρὶς πολλοὺς γογγυσμούς... Ἤξερε νὰ σταχυολογῇ τὴν χάρι καὶ νὰ τὴν κάνῃ χιοῦμορ. Μέλισσα εὐσυνείδητη καὶ ἐκλεκτική, ρουφοῦσε ἀπὸ τὴν γῦριν τῆς ζωῆς τὴν πρώτη ὕλη γιὰ νὰ κατασκευάσῃ τὸ πιὸ γλυκό, τὸ πιὸ μυρωδᾶτο μέλι τῆς Ἀττικῆς... Τὸν εἶπαν «Πρίγκηπα τοῦ πνευματικοῦ σπινθηροβολήματος». Καὶ ἦταν πραγματικά.

Γι' αὐτὰ ὅλα, ὁ θάνατός του δὲν μᾶς ἐδημιούργησε μόνο λύπη· μᾶς ἔφερε κάτι σὰν πανικό: Τὶ θὰ γινόμαστε τώρα; Πῶς θὰ κάναμε κέφι; Ποιὸς θὰ καταπολεμοῦσε τὴν δυσθυμία μας; Κ' ὕστερα, ποιὸς θὰ περιῆστατο, μὲ ρωμαντικὴ εὐαισθησία, ἀπάνω ἀπὸ τὰ παλιὰ χρόνια γιὰ νὰ τὰ ὑμνήσῃ σὰν ὡραῖος μελαγχολικὸς νοσταλγός;

Ὁ Μωραϊτίνης πέθανε χωρὶς νὰ ἀφήσῃ διάδοχο. Δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἀντικατασταθῇ. Πολλοὶ γράψαμε ὕστερα ἀπὸ αὐτὸν —ἄλλος καλά, ἄλλος μέτρια, ἄλλος κακὰ— κανείς, ὅμως, δὲν τὸν ἔφθασε κι' οὔτε θὰ τὸν φθάσῃ. Γιατὶ ἦταν ὁ ἀξεπέραστος καὶ ἀναντικατάστατος ἐκπρόσωπος τῆς ἀθηναϊκῆς δροσιᾶς. Ἤτανε τὸ ἄρωμα τοῦ πεύκου τοῦ Λυκαβηττοῦ, ἦτανε τὸ

θρόϊσμα τοῦ ζεφύρου ἀνάμεσα στὶς Καρυάτιδες τοῦ Ἐρεχθείου, ἦταν ἡ καντάδα τῶν ἐρωτευμένων τροβαδούρων κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο τῆς ἐκλεκτῆς. Παλιὰ καὶ νέα χρόνια τῆς Ἀθήνας τὸν Μωραϊτίνη εἶχανε γιὰ σύνδεσμό τους. Ἀνάμεσα στὴν κλασσικὴ πρωτεύουσα τοῦ αἰωνίου πνεύματος καὶ τὴν παιχνιδιάρα πεταλούδα τῶν προπολεμικῶν χρόνων, ὁ Μωραϊτίνης προσεφέρθη γιὰ συνδετικὸς κρίκος. Μέσα στὴν «Ὁλόκληρη Ζωὴ» παρελαύνει, σὰν σὲ ὄνειρο, ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν, ποὺ καταλήγει στὰ στενοσόκακα τῆς Νεαπόλεως μὲ μιὰ κιθάρα στὸ χέρι κι' ἕνα τραγοῦδι στὸ στόμα.

Μὲ τὸ σβύσιμο τοῦ Μωραϊτίνη, ὁλόκληρο τὸ πολυσχιδὲς καὶ πολυποίκιλό του ἔργο ἔμεινε ἔκθετο, ἐγκατεσπαρμένο στὰ ποικίλα ἔντυπα μιᾶς ἑξηκονταετίας καὶ στὰ χέρια τῶν θεατρικῶν ἀντιγραφέων. Μιὰ εὐγενικιὰ ὕπαρξις, ἡ σύντροφος τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Μωραϊτίνη, αὐτή, ποὺ ἐθαύμασε ἀπὸ κοντὰ τὸ μελαγχολικόν του, ἀλλὰ μεγαλειῶδες, ἡλιοβασίλεμα, ἐπωμίσθη ἕνα τεράστιον ἔργον: Τὴν περισυλλογὴ τῶν ψηγμάτων χρυσοῦ, ποὺ ἐσκόρπισε ὅσο ζοῦσε ὁ λατρευτός της σύντροφος καὶ τὴν παράδοσι τῶν «Ἁπάντων Μωραϊτίνη» στὸ ἀναγνωστικὸ Κοινὸ τῆς Ἑλλάδος. Αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἔχω μπροστά μου τὸν πρῶτο τόμο τοῦ ἔξοχου ἔργου. Περιέχει, κατὰ τὸ πλεῖστον, χρονογραφήματα —ποὺ μὲ τὸν τίτλο «Ἀττικαὶ Ἡμέραι» ἐσπινθηροβόλησαν ἐπὶ σειρὰν δεκαετηρίδων ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ἐφημερίδος αὐτῆς — ἕνα ὁλόκληρο ἔργο θεατρικὸ — τὴν «Κυρία ποὺ κοροϊδεύει— καὶ στίχους —ἀπὸ τὰ διστακτικὰ πρωτόλεια τοῦ 1897 ὡς τὰ «Φθινοπωρινὰ» τοῦ 1923. Τὶ πολυποίκιλη προσφορά: "Οποιος ἀνοίξει τὸν ὡραῖο τόμο —πού, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀριστουργηματικὸ περιεχόμενο, προσφέρεται καὶ σὰν ὑπόδειγμα κομψῆς καὶ καλαίσθητης τυπογραφικῆς ἐμφανίσεως — παγιδεύεται σὲ κάθε σελίδα: Ἐδῶ ἕνα ἀστεῖο, ἐκεῖ λίγη μελαγχολία, πάρα κεῖ κάποια νοσταλγία, ὕστερα ἕνας ἀριστουργηματικὸς στίχος, παντοῦ κέφι! " Αν ἡ Ἑλλὰς ἔχῃ νὰ ἐπιδείξῃ συνωφρυωμένη τοὺς κατηφεῖς διανοητάς της μὲ τὸν σκυθρωπὸ σκεπτικισμό, ἔχει, ὅμως νὰ καμαρώσῃ χαμογελαστὴ γιὰ τὸ γνήσιο παιδὶ τῆς εὐαισθησίας της, ποὺ τραγούδησε μὲ τὴν κιθάρα στὸ χέρι τὶς ὀμορφιές της.

Ὁ Τῖμος Μωραϊτίνης ξαναζῆ μὲ τὰ «Ἅπαντά» του. Ταξινομεῖται, δηλαδή, αὐτός, ποὺ στὴ ζωὴ δὲν εἶχε καταδεχθῆ ποτὲ νὰ ἔχῃ τάξι καὶ σκορποῦσε ἀδιάφορος τοὺς σπινθῆρές του στὸν οὐρανὸ τῆς Ἀθήνας. Ἡ περισυλλογὴ τῶν σπινθήρων αὐτῶν γίνεται μὲ τὴν φροντίδα τῆς συζυγικῆς στοργῆς καὶ τὴν πρόσθετη λατρεία ἑνὸς ἀπέραντου —καὶ τόσο ὀφειλόμενου— θαυμασμοῦ. Ἡ Μαρία Τίμου Μωραϊτίνη, ποὺ ἀνέλαβε τὴν ταξινόμησι ἑνὸς τόσο πολυτίμου ἔργου, μοῦ δίνει τὴν ἐντύπωσι μιᾶς νοικοκυρᾶς ποὺ προσπαθεῖ νὰ βάλῃ σὲ τάξι ἕνα ἄτακτο παιδί, Ἕνα παιδί, ποὺ ποτὲ δὲν κατάφερε νὰ τυποποιηθῆ εὔτακτο, ἀλλὰ ἀγαπήθηκε πάντα χαριτωμένο.

Αὐτὸς ἦταν ὁ Τῖμος Μωραϊτίνης. Καὶ τέτοιος ἀγαπήθηκε. Καὶ τέτοιος προβάλλει, κομψοντυμένος, πολυτελής, ἐπιβλητικὸς μέσα ἀπὸ τὰ «Ἅπαντά» του.

Ἐφημ. «Ἔθνος» 30-12-61 Χ. ΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΠΑΝΤΑ

Ὁ Τῖμος Μωραϊτίνης ἦταν ὁ συγγραφέας ποὺ ἀφιέρωσε τὴν ζωή του στὴν ἐφημερίδα καὶ στὸ θέατρο, ἕνας ἄρχοντας ἀληθινός, ποὺ σκόρπιζε πλουσιοπάροχα τὸ πλούσιο ἀττικὸ ἅλας ποὺ τοῦ δώρισε ὁ Θεός, ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Δυὸ ὁλόκληρες γενιὲς χαρῆκαν τὰ καθημερινὰ χρονογραφήματά του, ὅπου τὸ παιχνίδι τῆς φράσης συνδυαζόταν ἀριστοτεχνικὰ μὲ τὸ παιχνίδι τῆς σκέψης. Στὸ θέατρο ὁ Μωραϊτίνης ἔφερε μιὰ καινούργια δροσιά, τὸ ἀστείρευτο χιοῦμορ καὶ τὴν σάτυρα τῶν κωμωδιῶν του, ποὺ σκόρπιζε στὴν πλατεῖα κύματα ἱλαρότητος. Ἦταν ὁ πρῶτος, νομίζω, συγγραφέας ποὺ κατέκτησε τὸ πλατὺ θεατρικὸ κοινὸ — περνώντας τὶς ἑκατὸ παραστάσεις — μὲ τὴν γελαστή του σάτυρα «Τὸ Μοντέρνο σπίτι», τὸν «Ἄρχοντα τοῦ κόσμου», «Αἰωνία ζωὴ» κλπ.

. . . . . .

Εἶπαν τὸν Μωραϊτίνη κατὰ κόρον λάτρη τῆς Παλιᾶς Ἀθήνας. Νομίζω ὅτι στενεύουν τὴν συγγραφικὴ προσωπικότητά του

ὅταν ἐπιμένουν τόσο πολὺ στὴ νοσταλγικὴ ἀδυναμία του πρὸς τὰ παλιά. Ὁ Μωραϊτίνης στὸ βάθος του ἦταν ἕνας εὐαίσθητος ἄνθρωπος, λυρικός, τοῦ ὁποίου ἡ λυρικὴ εὐαισθησία εἶχε πολὺ πλατύτερους ὁρίζοντες. Μὲ τὴν ἔκδοση τῶν Ἁπάντων του — ποὺ ἀνέλαβε μὲ συγκινητικὴ ἀφοσίωση ἡ γυναίκα του — θὰ τὸν γνωρίσουν βαθύτερα καὶ πλατύτερα ὅσοι δὲν τὸν ξέρουν. Ἐμεῖς ποὺ τὸν γνωρίσαμε στὰ πρῶτα βήματά μας (ποὺ παρακολούθησε μὲ τὴν ἀγάπη τοῦ καλοῦ καὶ ἄκακου ἀνθρώπου) πήραμε στὰ χέρια μας μὲ ἀληθινὴ συγκίνηση τὸν πρῶτο τόμο τῶν ἔργων του. Οἱ λίγες αὐτὲς γραμμὲς ποὺ τοῦ ἀφιερώνουμε εἶναι ἕνας μικρὸς φόρος τιμῆς στὸν ἄνθρωπο ποὺ χάριζε στοὺς συνανθρώπους του τὸ χαμόγελο ἔστω κι' ἂν τῶβγαζε πολλὲς φορὲς ἀπὸ μιὰ ψυχὴ δοκιμασμένη ἀπὸ τόσες καὶ τόσες ἀσκήμιες τῆς ζωῆς.

Ἐφημ. »Τὰ Νέα» 20-4-61 Δ. ΨΑΘΑΣ

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1ῃ Ἰουλίου 1961

Ἐρίτιμος Κυρία,

Συγκινημένος ἔχω εἰς τὰ χέρια μου τὸ ἔργον ποὺ ἡ πίστις καὶ ἡ ἀγάπη σας μόνη, χωρὶς βοήθειαν, ἔφεραν εἰς τὸ φῶς τῆς ἡμέρας.

Δὲν θὰ προσθέσω τίποτα ἂν ἐπαναλάβω καὶ ἐγὼ ὅ,τι πανδήμως διακηρύσσεται περὶ τῆς ἀξίας τοῦ μεγάλου Μωραϊτίνη, ὡς στοχαστοῦ καὶ τεχνίτου τοῦ λόγου. Θὰ ὑπογραμμίσω ὅμως τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς προσφορᾶς σας εἰς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα.

Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ παρακαλῶ δεχθῆτε τὴν ἔκφρασιν τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐκτιμήσεως πρὸς ὑμᾶς καὶ τὸ ἔργον σας.

Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν

Καθηγητὴς ΣΤΡΑΤΗΣ ΑΝΔΡΕΑΔΗΣ

ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΟΥ ΤΙΜΟΥ ΜΩΡΑΪΤΙΝΗ

Ὅπως ἡ κ. Μαρία Ρομαὶν Ρολλὰν διατηρεῖ ἄσβεστη τὴ μνήμη τοῦ ἀντρός της καὶ συνεχίζει μ' εὐλαβικὴ στοργὴ τὴν ἔκδοση τῶν καταλοίπων του, τὸ ἴδιο καὶ ἡ ἀγαπητὴ φίλη κ. Μαρία Τίμου Μωραϊτίνη ἀνέλαβε τὸν ἆθλο νὰ συγκεντρώση, νὰ ταξινομήση καὶ νὰ ἐπιμεληθῆ ἡ ἴδια τὴν ἔκδοση τῶν «Ἁπάντων» τοῦ ἀλησμόνητου συγγραφέα. Ἔτσι μαζὶ μὲ τὰ «Ρομαντικὰ χρόνια τῆς Ἀθήνας», ἀναμνήσεις γεμᾶτες νοσταλγία καὶ πόνο ἀπ' τὴν παληὰ Ἀθήνα τοῦ Τίμου, ἡ κ. Μωραϊτίνη μᾶς πρόσφερε σὲ μιὰ ἐπιμελημένη ἔκδοση τὸν πρῶτο τόμο ἀπὸ 576 σελίδες, σὲ μεγάλο σχῆμα, τῶν «Ἁπάντων» ποὺ θὰ ὁλοκληρωθοῦν κατὰ κάποιο τρόπο σὲ ἕξη τόμους, γιατὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ τυπωθοῦν ὅσα ἔγραψε ὁ ἀείμνηστος συγγραφέας, τότε οὔτε τριάντα τόμοι δὲν θ' ἀρκοῦσαν. Ἔτσι οἱ ἕξη αὐτοὶ τόμοι θὰ εἶναι μᾶλλον μιὰ Ἐπιλογὴ τῆς ἀρτιώτερης πνευματικῆς προσφορᾶς τοῦ συγγραφέα, μιὰ Ἐπιλογή, ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴν ἀγαπημένη σύντροφο τῆς ζωῆς του μὲ ἀπέραντη στοργή, κατανόηση κι' εὐλάβεια.

Ὁ πρῶτος τόμος ποὺ κρατᾶμε στὰ χέρια μας περιλαμβάνει μιὰ ἐπιλογὴ ἀπὸ τὰ καλύτερα χρονογραφήματα, τὴν κωμωδία «Ἡ κυρία ποὺ κοροϊδεύει» καὶ τρεῖς ποιητικὲς συλλογὲς «Φθινοπωρινά», «Στίχοι», «Σατιρικά».

Ξαναδιαβάζοντας μερικὰ ἀπ' τὰ χρονογραφήματα τοῦ Μωραϊτίνη, γευόμαστε καὶ πάλι τὸ ἄκακο καὶ σπινθηροβόλο πνεῦμα του, ποὺ γνώριζε νὰ σατιρίζη μὲ ἀνάλαφρη εἰρωνεία καὶ χιοῦμορ καταστάσεις καὶ πρόσωπα, μὲ μιὰ «φανταιζὶ» ποὺ θὰ τὴν ζήλευε κι' ὁ πιὸ ἔξυπνος δημότεχνός του Γάλλος.

Δὲν εἶναι ἀκόμα τριάντα χρονῶ, ὅταν πρωτοφαίνεται στὸ θέατρο μὲ τὴν κωμωδία «Ὁ Μαραθώνιος δρόμος» ποὺ τὴν παίζει μ' ἐπιτυχία στὰ 1906 ὁ περίφημος κωμικὸς τῆς ἐποχῆς,

δ Κων. Σαγιώρ. Ἡ κριτικὴ χαιρέτιζε τότε στὸ πρόσωπο τοῦ νέου θεατρικοῦ συγγραφέα ἕνα καινούριο ἀστέρι, ἕνα συγγραφέα σπινθηροβόλο, τσουχτερό, μὲ συγκρατημένη τρυφερότητα στὸ βάθος καὶ πολλὴν ἁβρότητα στὸ θεατρικὸ διάλογο.

. . . . . .

Στοὺς καιρούς μας ὁ Μωραϊτίνης εἶχε μιὰ σπάνια ἀρετή, ἦθος. Ἤξερε τὴν ἀξία του καὶ τὴ θέση του στὸ νεοελληνικὸν θέατρο, ἀλλ' ἀντιπαθώντας τὸ θόρυβο δὲ μιλοῦσε ποτὲ γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὶς ἐπιτυχίες του. Μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι, ὅπως τὸ λέει ὁ ἴδιος: «...ὁ τεχνίτης ποὺ διαλεχτοὺς τοὺς στίχους δένει μὲ τῶν ρυθμῶν τὴν τάξη» εἶναι ὅμως ὁ τραγουδιστὴς ποὺ συγκινεῖ καὶ τὸ ποίημά του «Τὸ Χωριὸ» θὰ τὸ ὑπέγραφε κι' ὁ πιὸ φημισμένος ποιητής. Εἶχε εὐαισθησία, ἀλλὰ καὶ πικρὸ χιοῦμορ, ὄχι μόνο γιὰ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅπως αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ ποὺ ὁ ἴδιος θέλησε νὰ ὑπάρχη στὸν τάφο του: «Ἐπὶ τέλους ἐστεγάσθην». Δὲν ἦταν αὐτὸς ποὺ ἐμφανιζόταν, ἀλλ' ὁ Ἄλλος, ὁ κρυφὸς ἑαυτός του.

Κλειστὸς στὸν ἑαυτό του, μελαγχολικός, μὲ μιὰ λεπτὴ εἰρωνεία στὰ χείλη, ἔβλεπε τὰ γύρω του, σὰ νἄνοιωθε οἶκτο γιὰ τοὺς ἄλλους. Αὐτὰ τ' ἄλλα ἤθη καὶ ἔθιμα ποὺ βασίλευαν τώρα, αὐτὴ ἡ ζωὴ ποὺ τόσο πολὺ εἶχε ἀσχημήνει, τὸ θέατρο ποὺ κι' αὐτὸ εἶχε ἀρκετὰ ξεπέσει, ἦταν πλήγματα γιὰ τὴν εὐαίσθητη, τὴν ἄδολη καρδιὰ τοῦ Τίμου Μωραϊτίνη. Μόνη του παρηγοριά, μέσα σ' ὅλον αὐτὸν τὸν κόσμο ὅπου ἐκινεῖτο σὰν ξένος, ἡ ἀναπόληση τῶν περασμένων καὶ ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν ἀξία καὶ πιστή του σύντροφο καὶ τὸ παιδί του.

. . . . . .

Δὲ ζοῦσε παρὰ φαινομενικὰ στὴν ἐποχή του.

Δὲν εἶχε καὶ τόσο εὔκολη τὴν ἐξομολόγηση. Ἠθικός, μὲ ἔμφυτη ἀριστοκρατικότητα. Ποτέ του, νομίζω δὲν κατάφερε νὰ προσαρμοστῆ, κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ χρόνια, καὶ θὰ μποροῦσε νὰ ἐπαναλάβη γιὰ τὸν ἑαυτό του τὰ πικρὰ λόγια τοῦ Βιζυηνοῦ: «Ἄλλαξεν ἐντός μου — ὁ ρυθμὸς τοῦ κόσμου».

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Ἐφ. «Καθημερινή» 18 Νοεμβρίου 1961

ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ ΤΟΥ ΤΙΜΟΥ ΜΩΡΑΪΤΙΝΗ

Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια χάθηκε ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωτεργάτες τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας, μεγάλος δάσκαλος τῆς συγγραφικῆς τέχνης. Ἕνα καθαρό τίμιο καὶ ὡραῖο μυαλό, ποὺ ἐπηρέασε μὲ τὴν δύναμί του τὴν ἐξέλιξι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια: ὁ Τίμος Μωραϊτίνης. Ὁ Μωραϊτίνης πέθανε, ἔμεινε ὅμως τὸ ἔργο του, αἰώνιο καὶ ἀκατάλυτο, ἀκέραιο καὶ ζωντανό, γιὰ νὰ τὸν κρατήση παντοτεινὰ ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους. Τώρα, ἕνας ἄλλος πνευματικὸς ἄνθρωπος μᾶς ξαναφέρνει πιὸ κοντά, στὴν σκέψι καὶ στὴ θύμησί μας, τὸν ἀλησμόνητο τραγουστὴ τοῦ ὡραίου. Κι' ἀλήθεια, ἡ σύντροφος τῆς ζωῆς του, ἡ φιλόλογος κυρία Μαρία Τίμου Μωραϊτίνη, μᾶς χάρισε — μὲ δική της ἐπιμέλεια — σὲ μιὰ πολυτελῆ καὶ μὲ στοργὴ φροντισμένη ἔκδοσι, τὰ «Ἅπαντά» του, ἀφοῦ προσεκτικὰ μὲ νοσταλγία καὶ ἀγάπη, συγκέντρωσε ὅλα τὰ τραγούδια τοῦ ἀκούραστου μεγάλου τροβαδούρου τῆς παληᾶς Ἀθήνας. Στὸ βιβλίο αὐτό, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀπολαύση τὰ ἀπαράμιλλα χρονογραφήματά του, ποὺ δημοσιεύθηκαν στὶς διάφορες ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, νὰ μελετήση τὸ ποιητικό του ἔργο, ἀπὸ τὰ δειλὰ πρωτόλειά του μέχρι τὴ μεγαλύτερη ἀκμή του καὶ νὰ θαυμάση τὸν ἀσύγκριτο θεατρικὸ συγγραφέα, ποὺ ἔδωσε καινούργια πνοὴ στὸ νεοελληνικὸ θέατρο καὶ ἔβαλε τὶς βάσεις γιὰ τὴ σημερινή του πρόοδο. Διαβάζοντας τὰ «Ἅπαντά» του, ὁ καθένας, ἐκτὸς ἀπὸ θαυμασμὸ γιὰ τὸν καλλιτέχνη, νοιώθει καὶ τὸν σεβασμὸ γιὰ τὸν ἀκούραστο ἕλληνα, ποὺ πάλεψε σκληρὰ γιὰ νὰ κρατήση ἀντάξια μιὰ πνευματικὴ κληρονομιὰ αἰώνων καὶ νὰ τὴν ἀναζωογονήση μὲ τὸ δικό του σπινθηροβόλο πνεῦμα. Ὁ Μωραϊτίνης, χρονογράφος ἄφθαστος, θαρραλέος καὶ δίκαια δηκτικός, ὁ Μωραϊτίνης θεατρικὸς συγγραφέας, ποιητὴς καὶ πεζογράφος, σὲ ὅλη του τὴν πολύπλευρη καλλιτεχνικὴ προσωπικότητα, προ-

βάλλει ἀνάγλυφα μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Ἡ ἔκδοσις τῶν «Ἁπάντων» του εἶναι κάτι ποὺ ἔλειπε ἀπὸ τὴν βιβλιοθήκη τῆς νεώτερης ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Μὲ τὴν ἔκδοσι αὐτή, μιὰ θαυμάσια καὶ δύσκολη δουλειὰ ὁλοκληρώνεται. Τὰ ἀριστουργήματα τῆς σκέψεως τοῦ Μωραϊτίνη, ποὺ δὲν εἶχε ἕως τώρα κατορθωθῆ νὰ συγκεντρωθοῦν σὲ μιὰ μοναδικὴ ἔκδοσι, «ἐπιτέλους ἐστεγάσθησαν».

ΣΠΥΡΟΣ Α. ΒΟΒΟΛΙΝΗΣ

«Βιομηχανικὴ Ἐπιθεώρησις». Ἀπρίλιος 1962

Σημ. Τὰ ἀνωτέρω κριτικὰ σημειώματα δὲν περιελήφθησαν εἰς τὸν Β' τόμον μαζὺ μὲ τὰ ἄλλα, ἐπειδὴ ἐδημοσιεύθησαν μετὰ τὴν ἔκδοσί του.